

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen
Tjänsteskrivelse till kulturnämnden

Datum:
2023-09-07

Diarienummer:
KTN-2023-00416

Handläggare:
Ella Tuononen, Helena Westin

Samrådsyttrande över detaljplan för kapacitetsstark kollektivtrafik, delsträcka D

Förslag till beslut

Kulturnämnden beslutar

1. **att** till plan- och byggnadsnämnden avge upprättat samrådsyttrande avseende detaljplan för kapacitetsstark kollektivtrafik, delsträcka D.

Ärendet

Kulturnämnden har möjlighet att lämna synpunkter på detaljplan för kapacitetsstark kollektivtrafik, delsträcka D i samrådsskede 8 juni–8 september 2023. Förlängd svarstid har beviljats till 29 september 2023.

Beredning

Ärendet har beretts av avdelningen Konst och kulturarv inom kultur- idrotts- och fritidsförvaltningen med hjälp av Anna Röst, konsult kulturarv.

Föredragning

Detaljplanen syftar till att möjliggöra ett nytt kapacitetsstarkt kollektivtrafikstråk i form av spårväg alternativt snabbbussystemet BRT (Bus Rapid Transit). Planområdet utgörs av en sträcka från Bäcklösa till den planerade tågstationen Uppsala södra i Bergsbrunna. Den reglerar gaturummets utbredning, kollektivtrafikbanan med ett kollektivtrafiktorg vid Uppsala södra och de anläggningar som krävs för spårväg eller BRT, samt möjliggör en ny bro över Fyrisån där biltrafik inte kommer att vara tillåten.

Detaljplanen var föremål för samråd under perioden 9 april–22 maj 2021. Detaljplanen omfattade då delsträckorna A–D. Sedan samrådet har kollektivtrafiksträckningen delats upp i två detaljplaner: delsträcka A–C respektive D. I samrådsyttrandet (Bilaga 2) konstaterade kulturnämnden avseende delsträcka D att kulturarvet i Fyrisåns dalgång

och det linneanska kulturarvet påverkas starkt genom detaljplanen. Kulturnämnden betonade att möjligheten att röra sig utan trafikbarriärer längs Fyrisån bör prioriteras. I planen presenterades två alternativ till bro över Fyrisån, A och B. Alternativ A skulle medföra en låg traditionell bro och B en högbro. Kulturnämnden framförde att alternativ A skulle skapa mindre visuell skada i kulturlandskapet än B. Samtidigt skulle alternativ A påverka framkomligheten i kulturlandskapet och placera en bullrig trafikbarriär i marknivå och blickfång. Alternativ B skulle utgöra en tydlig kontrast mellan det uråldriga landskapet och en samtida konstruktion, samt vara genomsläpplig på marknivå. Sammantaget blev kulturnämndens bedömning att om bron kan gestaltas på ett sätt som tillför arkitektonisk och konstnärlig kvalitet kan alternativ B vara att föredra.

Kulturarv inom aktuellt planområde

Planområdet berör riksintresse för kulturmiljövården (Uppsala stad C40) och kommunalt område för kulturmiljövården (Uppsala U20). Området kring Fyrisån är belagt med landskapsbildsskydd. Det är i syfte att skydda värdet av framför allt den visuella upplevelsen av ett landskap. Det behövs tillstånd från Länsstyrelsen för att utföra åtgärder som kan ha negativ effekt på landskapsbilden i dessa områden. Anläggandet av bron kräver ett särskilt tillstånd enligt föreskrifterna för landskapsbildsskyddet. Planområdet berör också det linneanska kulturarvet med Linnéstigarna Ultunavandringen och Danmarksvandringen.

I anslutning till detaljplanearbetet har en omfattande kulturhistorisk utredning (Upplandsmuseet 2020) framtagits. I Upplandsmuseets utredning preciseras de kulturhistoriskt värdefulla temana som är avläsbara i området genom begreppen *Centralmakten, Lärdomsstaden, Stadens framväxt och struktur* samt *Från bondby till stadsdel*. De första tre begreppen återfinns också i den fördjupade riksintressebeskrivningen av riksintresset Uppsala stad. Inom respektive tema listas värdefulla byggnader, strukturer och landskapsrum. En sammanfattning av de kulturhistoriska värdena presenteras genom kartbilder (s. 39–40) som visar att de högsta värdena som bedöms kunna påverkas av detaljplanen finns i landskapsrummet kring Fyrisån. Här utgör landskapet kring Ultuna kungsladugård ett uttryck för centralmakten, och universitetets byggnader i samma område ett uttryck för lärdomsstaden. Områden som tillhör eller tillhört staten visar på områden där staden historiskt inte kunnat expandera. Dessa, tillsammans med kommunikationsstråken längs Fyrisån visar på stadens framväxt och struktur. I utredningen beskrivs också årnumret vid Nántuna ängar (s. 100–103), där det under järnåldern sannolikt funnits en centralbygd av stor betydelse. Området är ett arkeologiskt ”riskområde” där det troligen finns tidigare okända fornlämningar.

Planförslagets konsekvenser för kulturarvet

Planen medför en bestående förändring av stads- och landskapsbilden, och får därmed konsekvenser ur kulturarvshänseende. Konsekvenserna är beskrivna i följande underlag i samrådshandlingarna:

- Miljökonsekvensbeskrivning (2023)
- Detaljplan för kapacitetsstark kollektivtrafik. Bedömning av konsekvenser för kulturmiljö (White 2020)
- Konsekvensbeskrivning Kulturmiljö, Broar Ultuna och Hemslöjdsvägen (White 2023)

- Detaljplan för spårvagnsdepå, del av Nántuna 2:19 och Nántuna 3:1
Kulturmiljöutredning och konsekvensbedömning (Norconsult 2023)

I Miljökonsekvensbeskrivningen (vilken bygger på övriga underlag) bedöms att planförslaget medför negativa konsekvenser för kulturmiljön, främst till följd av värden som kan kopplas till riksintresset och landskapet kring Fyrisån med det linneanska kulturarvet. Flera moderna, storskaliga element som förändrar landskapsbilden tillförs området, och planens olika delar medför en kumulativ påverkan på de kulturhistoriska värdena, vilket reducerar den historiska läsbarheten. Därmed påverkas kulturarvsaspekten mycket negativt, då den avser kulturmiljöernas funktion att berätta om gångna tider för kommande generationer.

Gestaltning

Som underlag för gestaltningen av planområdet har ett gestaltungsprogram för hela spårvägen framtagits, och även en separat gestaltungsbestämmelse för bron över Fyrisån.

Gestaltningen av kollektivtrafikstråket syftar till att spårvägen eller BRT ska upplevas som ett naturligt, välintegrerat inslag i stadsbilden och som ett tillskott till stadsutvecklingen. Gestaltungsprogrammet tar sin utgångspunkt i kommunala och regionala styrdokument och beskriver spårvägens relation till befintliga miljöer och Uppsalas utvecklingsområden, hur spårvägen/BRT ska upplevas av resenärer, trafikanter och andra som använder det offentliga rummet. Spårvägen/BRT ska möjliggöra att områden kopplas samman, snarare än att avskärma och utgöra en barriär. För gestaltungsarbetet har tre mål formulerats: starka identiteter, goda vistelsemiljöer och gröna stråk. Gestaltningen av kollektivtrafikstråket ska bidra både till stadens utveckling som helhet samtidigt som det tar hänsyn till de lokala förutsättningar som finns inom respektive geografiskt område. Strategierna för gestaltningen utgår från både ett helhetsperspektiv och fem lokala karaktärer, beskrivna som karaktärsområden: innerstaden, institutionsmiljö, småskaligt bostadsområde, stadsutvecklingsområde och naturlandskap. Helhetsperspektivet ska ta till vara Uppsalas karaktär och ge kollektivtrafikstråket en igenkänningsbar identitet som följer linjesträckningen genom hela staden samt ge övergripande riktlinjer för hur spårvägen ska främja vistelse-, natur- och vattenmiljöer längs hela sträckan. Karaktärsområdena utgår från de olika geografiska områden linjesträckningen passerar genom. De verktyg som är tänkta att användas för att uppnå gestaltungs målen är belysning, linjeelement, grönska, konst och hållplatser.

För att hantera de negativa konsekvenserna som planen medför i ett kulturmiljöhanseende har flera åtgärder vidtagits. Efter samrådsskede har det tidigare broalternativ B – en högbro – valts. Brons sträckning är vald utifrån en sammanvägning av hydrologiska, artskydds- samt kultur- och naturmiljömässiga aspekter.

Gestaltningen av bron och dess fästen är framtagen i samarbete med antikvarier för att ta fram ett förslag med så lite påverkan som möjligt på kulturmiljön. Bron ska utformas med en utdragen S-profil, och med dimensioner och material som ska medföra att bron ska framträda som en tunn följsam linje i landskapsrummet. Bron omfattas av en gestaltungsbestämmelse i plankartan. I Miljökonsekvensbeskrivningen anges vidare en rad åtgärder och försiktighetsmått som ska införlivas i projektets miljösäkringsplan. Bland dessa finns en studie kring eventuell ny sträckning av Linnéstigen (Ultunastigen), som bör föregås av inventering av växter med koppling till Linnés vandringar.

Framtagandet av gestaltningsprogrammet har bland annat skett i dialog med kulturnämndens förvaltning med fokus på den offentliga konsten. Gestaltningsprogrammet lyfter fram att konsten kan bidra till att skapa igenkänning, en stark identitet till spårvägen och stärka lokal karaktär. Sedan tidigare finns konstprogram för kommunal offentlig konst för platser och områden längs större delen av linjesträckningen vilka ska tas i beaktande. Under hösten 2023 tar Uppsala kommun och Region Uppsala i samråd med Statens konstråd fram ett gemensamt konstprogram som beskriver ansvar, platser och tematik för konstnärlig gestaltning samt redovisar behov, förutsättningar och möjligheter. Konstprogrammet kopplar arbetet med den offentliga konsten till respektive fördjupade gestaltningsprogram för spårväg och hållplatser. I det nya konstprogrammet för spårvägen beaktas inriktning och tema för ansökan om europeiskt kulturhuvudstadsår 2029. Det nya konstprogrammet för spårvägen kommer att redogöra för befintliga konstverk längs detaljplanens sträckning. Det rör konstverk i direkt anslutning till spårvägen men också konstverk som inryms i offentliga och semioffentliga byggnader i anslutning till spårvägen. Konstverken som berörs ägs och förvaltas främst av kommunen, regionen och staten. Befintlig offentlig konst inom och i anslutning till föreliggande detaljplaneområde kommer i olika grad att beröras av utvecklingen av kollektivtrafiken. Ansvar för förändrad placering av kommunens befintliga verk ligger hos kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningens enhet för offentlig konst i dialog med konstnären/upphovspersonen.

Kulturnämndens synpunkter i tidigare samråd

I samrådsyttrandet bedömde kulturnämnden att planförslaget medför en bestående förändring med kraftigt negativ påverkan på kulturarvet i Fyrisåns dalgång. Kulturnämnden underströk vikten av ett väl utfört gestaltningsarbete, där god gestaltning och konstnärlig utsmyckning kan tillskapa ett samtida positivt tillskott i stadsbilden. I frågan om broalternativen blev kulturnämndens bedömning att om bron kan gestaltas på ett sätt som tillför arkitektonisk och konstnärlig kvalitet kan alternativ B vara att föredra. Kulturnämnden framförde också att det linneanska kulturarvet får stryka på foten genom planens genomförande, vilket bland annat minskar möjligheten att bevilja världsarvsstatus för "The Rise of Systematic Biology".

I samrådsredogörelsen svarar stadsbyggnadsförvaltningen att de är positiva till arbetet med världsarvsansökan för det linneanska kulturarvet. Stadsbyggnadsförvaltningen konstaterar att Linnéstigarna och området där de går behöver skyddas. De skriver vidare att delar av stigarna i dag inte är skyddade, och hänvisar till att länsstyrelsen (som ansvarar för världsarvsansökan) har ett pågående arbete för att utveckla skyddet av stigarna.

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningens bedömning

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen konstaterar att planförslaget efter bearbetning fortsatt innebär i huvudsak negativ påverkan på kulturarv i och kring Ultuna, Fyrisåns dalgång och Nántuna. Detaljplanen skapar en bestående förändring som starkt påverkar läsbarheten av det historiska landskapet och dess höga värden.

Samtidigt medför reseupplevelsen i det nya kollektivtrafikstråket att fler kan ta del av kulturlandskapet och kulturarvet. Det sker endast om åtgärder inom projektet möjliggör detta. Förvaltningen vill därför betona vikten av kommunikativa insatser som kompensatoriska och/eller kompletterande åtgärder för att stärka kulturarvet

längs kollektivtrafiksträckningen. Det kan till exempel göras genom namngivning av hållplatser och digital förmedling av kulturarv och historia längs med sträckningen i den digitala guiden Uppsala konst och kulturarv. Det kan även göras inom ramen för gestaltningsarbetet.

Kollektivtrafikstråket ska upplevas som ett naturligt, välintegrerat inslag i stadsbilden och som ett tillskott till stadsutvecklingen. Förvaltningen vill betona arbetet med gestaltad livsmiljö i detaljplanen. Ett väl fungerande samspel mellan samtliga gestaltade delar är avgörande för att skapa en attraktiv reseupplevelse och för att göra spårvägen till en naturlig del av helhetsmiljön. Väl gestaltade livsmiljöer med konstnärliga inslag visar omsorg om människorna som rör sig där och bidrar till upplevd trivsel och trygghet.

Avseende det valda broalternativet bedömer förvaltningen att en högbro (broalternativ B), om än visuellt dominerande, sammantaget är det bättre alternativet ur kulturarvshänseende. En högbro ger möjlighet till fri passage längs årummet och i stället för en barriär skapas en genomsläpplig vy över landskapet. Förvaltningen betonar även vikten av en god gestaltning med hög arkitektonisk och konstnärlig kvalitet och ser positivt på den planbestämmelse som reglerar detta och det gestaltningsprogram för broförbindelsen som tagits fram.

Vidare vill kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen framföra att det är av vikt att de åtgärder som värnar det linneanska kulturarvet och som föreslås i Miljökonsekvensbeskrivningen skyndsamt påbörjas. Förvaltningen menar att hundraprocentig autenticitet i sträckning inte ska ses som det högsta värdet i Linnéstigarna. De bör ses i ett större sammanhang genom det övergripande utsträckta linneanska landskapet i och kring Uppsala och de upplevelser och insikter som de erbjuder invånare och besökare. Det linneanska kulturarvet är en resurs för såväl miljömässig, ekonomisk och social hållbarhet i Uppsala, och bör värnas och utvecklas.

Ekonomiska konsekvenser

För den del av infrastruktursatsningen på kapacitetsstark kollektivtrafik som ligger inom kommunens ansvarsområde kommer vid beslut investeringsmedel för konstnärlig gestaltning att avsättas enligt kommunens beslutade beräkningsmodell.

Beslutsunderlag

- Tjänsteskrivelse daterad den 7 september 2023
- Bilaga 1, Förslag till granskningsyttrande över detaljplan för kapacitetsstark kollektivtrafik, delsträcka D
- Bilaga 2, Kulturnämndens samrådsyttrande daterat den 9 maj 2021
- Planhandlingar finns att hämta på: [Kapacitetsstark kollektivtrafik, delsträcka D - Uppsala kommun](#)

Kultur-, idrotts- och fritidsförvaltningen

Sten Bernhardsson
Förvaltningsdirektör

Samrådsyttrande över detaljplan för kapacitetsstark kollektivtrafik, delsträcka D

Kulturnämnden har möjlighet att lämna synpunkter på detaljplan för kapacitetsstark kollektivtrafik, delsträcka D i samrådsskede 8 juni–8 september 2023. Förlängd svarstid har beviljats till 29 september 2023.

Kulturnämnden konstaterar att planförslaget efter bearbetning fortsatt innebär i huvudsak negativ påverkan på kulturarv i och kring Ultuna, Fyrisåns dalgång och Nåntuna. Detaljplanen skapar en bestående förändring som starkt påverkar läsbarheten av det historiska landskapet och dess höga värden.

Samtidigt medför reseupplevelsen i det nya kollektivtrafikstråket att fler kan ta del av kulturlandskapet och kulturarvet. Det sker endast om åtgärder inom projektet möjliggör detta. Kulturnämnden vill därför betona vikten av kommunikativa insatser som kompensatoriska och/eller kompletterande åtgärder för att stärka kulturarvet längs kollektivtrafiksträckningen. Det kan till exempel göras genom namngivning av hållplatser och digital förmedling av kulturarv och historia längs med sträckningen i den digitala guiden Uppsala konst och kulturarv. Det kan även göras inom ramen för gestaltungsarbetet.

Kollektivtrafikstråket ska upplevas som ett naturligt, välintegrerat inslag i stadsbilden och som ett tillskott till stadsutvecklingen. Kulturnämnden vill betona arbetet med gestaltad livsmiljö i detaljplanen. Ett väl fungerande samspel mellan samtliga gestaltade delar är avgörande för att skapa en attraktiv reseupplevelse och för att göra spårvägen till en naturlig del av helhetsmiljön. Väl gestaltade livsmiljöer med konstnärliga inslag visar omsorg om människorna som rör sig där och bidrar till upplevd trivsel och trygghet.

Avseende det valda broalternativet bedömer kulturnämnden att en högbro, om än visuellt dominerande, sammantaget är det bättre alternativet ur kulturarvshänseende. En högbro ger möjlighet till fri passage längs årummet och i stället för en barriär skapas en genomsläpplig vy över landskapet. Kulturnämnden betonar även vikten av en god gestaltning med hög arkitektonisk och konstnärlig kvalitet och ser positivt på den planbestämmelse som reglerar detta och det gestaltungsprogram för broförbindelsen som tagits fram.

Vidare vill kulturnämnden framföra att det är av vikt att de åtgärder som värnar det linneanska kulturarvet och som föreslås i Miljökonsekvensbeskrivningen skyndsamt påbörjas. Kulturnämnden menar att hundraprocentig autenticitet i sträckning inte ska ses som det högsta värdet i Linnéstigarna. De bör ses i ett större sammanhang genom det övergripande utsträckta linneanska landskapet i och kring Uppsala och de upplevelser och insikter som de erbjuder invånare och besökare. Det linneanska kulturarvet är en resurs för såväl miljömässig, ekonomisk och social hållbarhet i Uppsala, och bör värnas och utvecklas.

Kulturnämnden

Linda Eskilsson
Ordförande

Klara Eklund
Nämndsekreterare

Datum:
2021-05-09

Diarienummer:
KTN-2021-00244

Plan- och byggnadsnämnden

Samrådsyttrande - detaljplan för kapacitetsstark kollektivtrafik (PBN-2019- 002806)

Kulturnämnden har tagit del av rubricerade planförslag och avger följande yttrande.

Planen medför en bestående förändring av stadsbilden i ett stort område, och får därmed konsekvenser ur kulturarvshänseende.

Kulturnämnden bedömer att förslaget till detaljplan på ett övergripande plan medför kraftigt negativ påverkan på kulturarvet vid Polacksbacken och Fyrisåns dalgång, medan det i övriga sträckor medför mindre påverkan.

Avseende bron över Fyrisån instämmer kulturnämnden delvis i den bedömning som görs i miljökonsekvensbeskrivningen. Broalternativ A kan ur kulturarvsperspektiv framstå som ett mer traditionellt brobygge och skapa mindre visuell skada i kulturlandskapet. Samtidigt påverkar alternativ A framkomligheten i kulturlandskapet och placerar en bullrig trafikbarriär i marknivå och blickfång. Alternativ B skulle vara än mer visuellt dominerande, men samtidigt skapa en tydligare kontrast mellan det uråldriga landskapet och en samtida konstruktion, och vara genomsläpplig på marknivå. Kan bron gestaltas på ett sätt som tillför arkitektonisk och konstnärlig kvalitet till den växande staden och blir ett eget landmärke, kan alternativ B vara att föredra. Upplevelsen av kulturlandskapet för trafikanter på högbron kan också vägas in.

Hur arbetet kring kollektivtrafikstråkets gestaltning utförs har en stor inverkan på den slutliga presentationen i landskapsbilden. Det är därför viktigt att gestaltningssamarbetet påbörjas tidigt i projektet. Genom en god, sammanhållen gestaltning där konstnärlig gestaltning utgör en bärande del kan stråket bli ett samtida positivt tillskott i stadsbilden. Ett gemensamt konstprogram enligt gestaltungsprogrammets inriktning föreslås tas fram i samarbete mellan kommun,

region och Trafikverket. Konstprogrammet kan bidra till att initiera ett tidigt och mångsidigt samarbete mellan gestaltande kompetenser och övriga aktörer. Här kan konstnärer i dialog med andra yrkesgrupper öppna upp för nya lösningar. Likaså kan konstprogrammet bidra till metoder att involvera invånarna och deras kunskap, behov och önskemål om sin livsmiljö. Idag finns konstprogram för kommunal offentlig konst framtagna för platser och områden längs större delen av linjesträckningen vilka ska tas i beaktande vid framtagandet av ett gemensamt konstprogram, liksom inriktning och tema för ansökan om Europeiskt kulturhuvudstadsår 2029.

Kulturnämnden vill poängtera att, vid sidan av den fysiska avläsbarheten i befintliga byggnader och strukturer som har bevarandevärde ur ett upplevelse- och kunskapsperspektiv, så får det linneanska kulturarvet stryka på foten genom detaljplanen. I de skrivningar som berör Linnéstigarna (vilka kommer att påverkas negativt genom planens genomförande) framhålls att dagens rekreativstigar kan brista i autenticitet, då det inte är klarlagt vilken väg Linné själv tog under sina exkursioner.

Kulturnämnden menar att hundra procentig autenticitet inte ska ses som det högsta värdet i Linnéstigarna, utan de bör ses i ett större sammanhang genom det övergripande utsträckta linnéanska landskapet i och kring Uppsala, och de upplevelser och insikter de erbjuder invånare och besökare. Det linneanska kulturarvet är en resurs för såväl miljömässig, ekonomisk och social hållbarhet i Uppsala, och bör värnas och utvecklas. Möjligheten till världsarvsstatus för Linnés kulturarv: "The Rise of Systematic Biology" minskar genom varje inskränkning i Linnés landskap. Möjligheten att röra sig utan trafikbarriärer i landskapet längs Fyrisån bör därför prioriteras. En möjlighet är att passagen över Fyrisån även gestaltas med utgångspunkt i det Linnéanska kulturarvet.

Slutligen vill kulturnämnden framföra att den konsekvensbedömning av påverkan på kulturmiljön som utförts av White arkitekter har vissa brister i kvalitet och utförande. Avgränsningar, metodik och urval är beskrivna på ett otydligt vis. I relation till Upplandsmuseets gedigna utredning framstår konsekvensbedömningen som utan både djup och helhetsperspektiv. I dokumentet påpekas att vissa utredningar som är av vikt för att bedöma påverkan på kulturmiljön saknas, och sådana bör tas fram. Kollektivtrafikstråket är en omfattande ny struktur i stadsrummet och processen kommer att vara föremål för kritisk granskning i framtiden. Det är av vikt att underlagen kvalitetssäkras.

Kulturnämnden

Linda Eskilsson
Ordförande

Samuel Lundström
Nämndsekreterare